

re gyanus az, hogy a Times és a hivatalos angol diplomácia a danzigi kérdésben való békés megegyezést ajánlgatja Lengyelországnak, anélkül, hogy ugyanakkor megfelelő hangon rendre intené Németországot és hogy egyes jólcélzott hangok az angol-francia közvéleményben máris így teszik fel a kérdést: „Háborút — Danzigért?“ (M.)

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A MAGYAR IPAR VÁLSÁGA

Kezdődött jó néhány hónappal ezelőtt a *L'Oeuvre* jólétesült Madame Tabouis-jának „leleplezésével“, mely szerint Németország és Magyarország között oly értelmű megállapodás jött létre, hogy Magyarország be rendezkedik Németország mezőgazdasági cikkekkel való ellátására, amivel szemben Németország iparcikkeket szállít Magyarországnak. Következett természetesen az érdekelt oldalakról a cáfolat, majd folytatódott Kunder Antal magyar kereskedelemügyi és iparügyi miniszter cikkével a *Neues Wiener Tageblatt*-ban, mely problematikusán taglalta a kérdést a „csupán gazdaságosan termelő ipar fenntartására“ vonatkozólag. S most itt van gróf Teleki Pál magyar miniszterelnök választási programbeszéde, melyben bejelenti, hogy számot kell vetni a magyar gazdasági élet struktúra-változásával.

Miről van szó tulajdonképpen? Arról-e, hogy Magyarország beilleszkedik Németország „életterébe“, azaz lemondjon iparáról s vállalja ismét azt a szerepet, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchiában betöltött, az őstermelő gyarmat szerepét? E kérdés természetesen erősen összefügg az aktuális politikai, sőt külpolitikai motívumokkal; legalább is a középeurópai politika legújabb eseményei élezték ki ilyen kategórikussá a problémát és sürgetik a döntést. De a probléma lappangó állapotában azelőtt is megvolt, csak hogy akkor maguk az érdekeltek is helyesebbnek vélték lappangó állapotban való tartását, minthogy felszínre kerülvén nagyon is világosoknak látszottak volna vonatkozásai. Most pedig, a politika szinpadára tolva hazafias és egyéb színekben pompázó rivaldafények kápráztatják és vakítják el a nézők és látók szeméit.

A magunk részéről különböző okokból eltekintünk ezektől a fényektől. Nem kutatjuk, hogy a nyugati szomszédnak belpolitikájában alkalmazott eszközei érvényesülnek-e ebben a strukturaváltozásban vagy pedig a kölcsönös állampolitikai érdekek érvekkel alátámasztott végzetserű találkozásáról van szó. A gazdasági motívumok — bizonyára elvonatkoztatott, de bizonyára döntő voltának — szemmel tartásával vizsgáljuk a problémát és úgy véljük, hogy ebből a szempontból is két oldala van.

Az egyik az ipar kérdése, a másik a mezőgazdaságé. Adva van u. i. az ipar, melynek követelése eredetében egyértelmű volt az ország függetlenségének gondolatával, léte valóban viszonylagos függetlenséget jelentett és elvesztése bizonynyal maga után vonná a függetlenség megszűnését is. Az 1842-ben alapított *Országos Iparosegylet* az önálló és független magyar vámterület jelszava alatt igyekezett az ország piacát magának biztosítani és az 1844-ben Kossuth által megalapított *Védegylet* ezt a piacot akarta megszervezni. Hogy hogyan és mivé fejlődött volna a magyar ipar,

ha a 48-as forradalom, amely a szabadversenyessé polgárság társadalmi érvényesülésének kísérlete volt, győz, — persze tisztán akadémikus kérdés, de mindenesetre következtetni lehet rá, hogy mennyire napirenden volt a magyar gazdasági élet átkapitalizálódásának a szükségessége, ha a forradalmat követő elnyomásban és gyarmati visszaszorítottságban elég gyors tempóban alakultak komolyabb ipari vállalatok, úgyhogy az 1852-ben az iparban alkalmazott 79 gőzgép száma 1863-ban már 480-ra emelkedett, a kiegyezés pedig már 1244 olyan ipari vállalatot talál az országban, amely 20-nál több (összesen 112.345) munkást foglalkoztat. Az utána következő liberális korszak még kevesebb gátat vetett az ipar fejlődésének és az 1890-i összeírás már 2364 gyárról tud, bár a termelt árúknak csaknem a fele az élelmezési iparra esik, vagyis a mezőgazdasági termelés nyersanyagát dolgozza fel, ami a gyarmati viszony magasabb fejlődését mutatja, amikor az árúexportot a tőkeexport váltja fel. A világháborúig terjedő periódus a maga meglassudott ipari fejlődésével — 1914-ben csupán 2863 a gyárak száma Magyarországon — élénken illusztrálja a kapitalizmus piaci nehézségeit, ami az osztrák iparnak a magyarországi ipar elnyomásában és Magyarországnak, mint felvevő piacnak, kiegészítő életternek a biztosításában áll.

A háború utáni megváltozott helyzet egyrészt az ipar dezorganizálását, másrészt a függetlenség hatása alatti hirtelen lendületét jelentette. 1918-ban kb. 1600 gyár maradt Magyarországon, de 1921-ben már 2124, 1924-ben 2876 gyár működik ismét, azaz a megkisebbedett országban több gyár van már, mint a háború előtti Magyarországon. Azután a fejlődés már csaknem egyenesvonalú, csupán az 1930-32-es világválság okoz kisebb átmeneti visszaesést. E fejlődés képe különben a következő:

Év:	Gyárak száma:	Munkáslétszám:	Termelt érték (millió P-ben)
1921	2124	158.928	979,4
1922	2494	197.546	1377,3
1923	2739	218.413	1412,4
1924	2876	206.291	1821,4
1925	2972	221.118	1749,8
1926	3287	234.756	1929,1
1927	3544	271.303	2342,2
1928	3533	272.568	2876,8
1929	3519	274.140	2867,1
1930	3491	246.655	2491,8
1931	3424	218.466	2058,6
1932	3324	202.531	1822,6
1933	3352	219.372	1763,4
1934	3387	236.426	1954,3
1935	3491	267.192	2201,4
1936	3700	299.033	2582,4
1937	3902	336.844	2952,4

Külön fejezet mindenesetre, és nagyrészt ebben leli magyarázatát a magyar ipar exportlehetősége, hogy pl. 1929-ben 274.140 munkása több bért kap, mint 1937-ben 336.844 munkás: 459.415.000 pengővel szemben 443.711.000 pengőt. Erre és a szociálpolitika hátramaradottságára vezethető vissza, hogy a magyar ipari termék annak ellenére, hogy a felhasznált nyersanyag nagyrésztét külföldről kell behozni, még mindig versenyképes és az 1937-beni 2.952.438.000 pengő értékű ipari termelésnek több, mint 10 százaléka, és pedig (322.938.000 pengő érték) került kivitelre.

A tőkeakkumulációnak e gyors tempójából, melyet a fenti statisztika elárul, következtetni lehet az ipari rentabilitás magas fokára is. De ugyanez megállapítható abból a tényből is, hogy az ipar „mezőgazdasági hozzájárulás” címen jelentékeny áldozatokat hozott a mezőgazdaság javára, az agrárvédelmi intézkedések közvetve a banktőkével összefonódott ipari tőkét érintették, nem szólva a *Nemzeti Önállósítási Alapról* és egyéb alapok tőkegyűjtéseiről, melyek mind a finansztőke tartalékjaiból kerültek ki. Az állami gazdálkodás, az adómegosztás statisztikai adatai is élénk tanúságot tesznek arról, hogy az agrártőkével szemben az ipari tőke összehasonlíthatatlanul nagyobb terheket visel, nem beszélve arról, hogy az ipari tőkének számot kell vetni még a mai körülmények között is a munkavállalók bizonyos szervezeti fokával és szociális vívmányaival, amivel szemben áll a mezőgazdaságban foglalkoztatottak államhatalmilag garantált kiszolgáltatottsága. (A városi munkás átlagos évi keresete 1000-1200 pengő, a mezőgazdasági munkásé évi 250-400 pengő közt mozog).

Mindebből pedig csak azt a következtetést akarjuk levonni, hogy az ipari rentabilitás lényegesen magasabban áll a mezőgazdasági felett és csak ez teszi képessé a háború előttihez képest erősen megduzzadt állami apparátus eltartását, a mezőgazdaságnak a válságban véghezvitt magyarországi finanszírozását és a mezőgazdasági kivitel magasfokú prémiumrendszerét. Ha tehát az ipart leépítenék, akkor ez nemcsak magát az ipart érintené, — sőt bizonyos tekintetben az ipart a legkevésbé, hiszen a tőke minden valutaintézkedés ellenére is megtalálja a módját, hogy más, idegen, messzi területeken keresse üdvét, — hanem magát az állami apparátust, amelynek a mai labilis külpolitikai helyzetben fokozódó igényei vannak és az agrártőkét is. A veszteség az ország gazdasági strukturáját illetőleg tehát kettős: az elmaradt termelési jövedelem, amelyet az agrártermelés nem tud pótolni, és az elmenekült tőke, s ezzel az ország elszegényedésének folyamata feltartóztatatlanul megindul, a munkaerő s az alsóbb rétegek sorsváltozásáról nem is beszélve, melyek vizsgálatát e tanulmányban szándékosan ki is kapcsoltuk.

A másik része a problémának a mezőgazdaság. Ez talán még szorosabban összefügg a kivitel kérdésével, mint az iparé. 1938-ban Magyarország összkivitele 521.935.000 pengő volt. Ebből 239 millió Németországra, 44 millió Olaszországra esett. Ez utóbbi 283 millióból 72 százalék agrártermék volt, azaz az ipari kivitel tulnyomóan nemesvalutájú országokba, az agrárkivitel gyenge valutájú országokba irányult. Ebből nem arra akarunk rámutatni, hogy az ipari kivitel valutáris szempontból is előnyösebb az országra, hanem arra, hogy az ipari kivitel kiesése a gazdasági függőséget is fokozza. Az agrártermékeknél ugyanis a szállítási költség jóval lényegesebb szerepet játszik mint az ipari termékeknél, különösen Magyarországon, amelynek nincs tengere. Önként adódik tehát, hogy az agrártermékek piacául a szomszédos országok szolgálhatnak, azaz, mivel a szomszédországoknak szintén kivitelük van agrártermékekben: Németország és Olaszország. De éppen e két állammal a magyar kereskedelmi forgalom clearing-megállapodás alapján bonyolódik le, azaz a behozatal-kiviteli különbözet nem aranyban vagy valutában, hanem áruban egyenlítődik ki.

Hogyan állunk már most e két országgal kereskedelmi szempontból? Magyarország összkivitele 1938-ban, mint említettük, 521.935.000 pengő

volt. A behozatal ezzel szemben, 418.169.000 pengő. A külkereskedelmi aktívum tehát 103.766.000 pengő. Ha e többletet aranyban vagy nemesvalutában kapná meg Magyarország, úgy azt kellene mondani, hogy külkereskedelmi forgalma a nemzeti vagyon gyarapodását jelenti. Csakhogy e 103 millió pengő többletből a Németországgal való kereskedelmi forgalomra 68.3 millió pengő, Olaszországra pedig 18.7 millió pengő esik. 103 millió pengőből tehát 87 millió pengő az a kiviteli többlet, amelyért újabb árukat kapunk, (ugyanaz a szám az előző évben 66 millió volt), olyanokat, amelyekre tulajdonképpen nincs szükségünk és amelyek csak a külkereskedelmi mérleg egyensúlyának a helyreállítását, nem pedig szükségletek kielégítését célozzák. Azaz, hogy ez a mérleg ne legyen ilyen súlyos, agrár-exportunkat vagyunk kénytelenek fokozni, tehát nemcsak a fölösleget, hanem azon túlmenő tételeket is exportálunk. (Így történhetett meg, hogy a kivitt kukoricát, hogy a hizlalás kárt ne szenvedjen, romániai, nemesvalutáért való vásárlással kellett pótolni, másfelől pedig Németország előbb a vágyu, aztán a vaj jelszava alatt az általunk exportált gabóna nagyrészt nyomban eladta Rotterdamban világpiaci áron alul, hogy fegyverkezési nyersanyagot vásárolhasson.)

A kiviteli többlet tehát nemhogy gazdagítaná, hanem ellenkezőleg szegényíti Magyarországot. Az ipar leállítása következtében azután Magyarország erőszakos tempóban lenne kénytelen agrárkivitelét fokozni, s ezzel az ország értékeinek valóságos végkiárusítását rendezné meg. De az agrárkivitelnek bizonyos országokra való utaltsága teljes gazdasági és politikai kiszolgáltatottságot is jelent. Agrártermékeink felvételére csak két ország hajlandó, tehát nem állunk a világpiacon, ahol kiviteli cikkeink ára az általános kereslet-kínálat alakulása, illetve világhatalmi állások szerint igazodnék, hanem ki van téve egyoldalú diktálásnak, hiszen ha az érdekelt tényezők visszautasítanák a felajánlott, sőt előírt árakat, úgy az ország kivitele teljesen le is állhatna. S az ilyen kiszolgáltatottság magában hordja a politikai függőviszonyt is; a felkinált árban bennefoglaltak bizonyos politikai követelmések is, melyek megtagadása ugyanolyan következményekkel járhat, mint a kikötött ár visszautasítása.

Nem valószínű, hogy mindezt ne látnák azok is, akik a programba vett reagrarizálódási koncepcióért lelkesednek. De ha közelebbről megnézzük, hogy személy szerint kik azok, akik a kívülről jött tervek hazai szószólóivá szegődtek, nem nehéz gazdasági magyarázatot kapni e buzgóságra. Köztudomású ugyanis, hogy gabonát csaknem 100 százalékban, sőt még az állati termékeknek is több, mint a felét a nagybirtok exportálja. A kisbirtok ugyyszólván teljesen saját szükségletre termel és a középbirtok is inkább a közeli városi piacokat keresi fel. A nagybirtoknak tehát emiatt érdeke, hogy az agrár-export méginkább fokozódjék, még akkor is, ha az ellenérték százharmónikákban jön be az országba. A nagybirtok megkapja az államtól pénzben az ellenértéket és a százharmónikának nem ő a fogyasztója. Ezért látjuk a negyvenezer holdas birtokosokat a karbantartók első soraiban, — és ezért írhatta Madame Tabouis annak idején, hogy bizonyos külföldi államférfiak biztosították a negyvenezerholdasokat, hogy a program radikális földreformját kockázat nélkül hirdethetik, megvalósításra nem fog sor kerülni. Így találkozik a „forradalmi“ nemzeti „szocializmus“ a középkorból ittmaradt feudalizmussal a közös érdekekben. (Kollár Ferenc)